

Pr. drd. Sorin Marinescu

CONSIDERAȚII GENERALE DESPRE REÎNCARNARE

Conceptul de reîncarnare pare să ofere cea mai atractivă explicație a originilor și a destinului omului. Fără îndoială că astăzi se observă un interes crescut legat de acest subiect, destul de exotic, susținut mai ales prin intermediul cărților și revistelor, al emisiunilor TV, al filmelor și al diferitelor conferințe aflate în majoritatea lor la limita academică. Cele mai multe din astfel de infuzii media sunt corelate cu lumea „înțelepciunii ezoterice“ și a fenomenelor oculte. Reîncarnarea este, de asemenea, un subiect fierbinte în zilele noastre și pe internet.

Reîncarnarea pare să ofere speranță în existența sinelui în drumul său spre eliberarea finală prin mai multe vieți, această idee fiind categoric o sursă de mare confort spiritual, mai ales pentru cei ce caută eliberarea exclusiv pe baza resurselor psihice personale¹. Pe de altă parte, reîncarnarea este un mod de a refuza dogma creștină a judecății finale a sufletului de către Dumnezeu, cu posibilitatea unui rezultat nefavorabil și a perspectivei unei condamnări finale în iad. Un alt motiv major pentru acceptarea reîncarnării în zilele noastre este faptul că tinde să explice diferențele care există între oameni. Unii sunt sănătoși, alții sunt distruși întreaga viață de un handicap fizic sau psihic; unii sunt bogați, alții la limita subnutriției; unii au succes fără a fi oameni religioși, pe când alții sunt perpetuu perdanți, chiar dacă duc o viață religioasă desăvârșită². Religiile provenite din estul îndepărtat explică aceste inegalități ca un rezultat al vieților anterioare, bune sau rele, care își anulează fructele dorințelor și ale faptelor în viețile actuale.

1. Rudolf Steiner, *Creștinismul ca fapt mistic și misterele antichității*, Ed. Humanitas, București, 1993, p. 72.

2. Este și explicația sociologică a castelor existente în India.

Hinduismul

Ideea de reîncarnare se exprimă cel mai pregnant în hinduism, cu toate că și aici ea a trecut printr-o serie de reinterpretări. Cele mai vechi texte (Rig-veda) nu pomenesc nimic despre această idee. Abia în Upanișade, vechea teorie a plății a fuzionat cu ideea de reîncarnare. Ca urmare, se pot observa unele influențe reciproce între religia originară, revoluția adusă de Upanișade, Baghavad-Gita și evlavia populară³.

Originea *samsarei* trebuie căutată în hinduism și în textele sale sacre. Acest concept nu putea apărea mai devreme de secolul al IX-lea d.Hr., pentru că, așa cum am spus, în absolut toate imnurile vedice, cele mai vechi scrieri ale hinduismului, ideea de reîncarnare nu există, dovedind astfel că acest concept religios nu era fundamentat în timpul dezvoltării acestor scrieri (secolele XIII-X î.Hr.).

Premisa de a culege roadele unei vieți într-o nouă formă de existență pământească (în locul uneia cerești, după o prealabilă judecată) apare în scrierile *brahmanas* (secolul al IX-lea). Atunci apare ideea unei limitări a imortalității cerești, depinzând de dorințele personale și de calitatea sacrificiilor săvârșite în timpul vieții. După culegerea roadelor, omul are de înfruntat o a doua viață pe tărâmul celest (*punarmarya*) și abia apoi se va întoarce la o altă viață pământească. Antidotul acestui șir infinit de reîncarnări este considerat cunoașterea ezoterică, ce poate fi obținută numai în timpul unei existențe terestre.

În Upanișade, identificarea salutară a sinelui (*atman*) cu Absolutul (*brahman*) nu poate avea loc decât dacă sinele încetează să mai fie legat de ciclul infernal al existenței (*samsara*), adică cu șirul de reîncarnări succesive. Salvarea înseamnă oprirea revenirilor pe pământ și nicidecum înmulțirea numărului de reîncarnări cum pretind adepții occidentali ai unui hinduism deformat. Nu e vorba aici de o nouă naștere; omul se naște o singură dată, dar nu moare cu adevărat: din reîncarnare în reîncarnare, el nu-și schimbă decât trupul, până ce ajunge la adevărata libertate, în Nirvana. Principiul care dirijează călătoria dintr-un corp în altul este dorința sau legea karmei. Scopul spiritualității hinduse este acela de eliberare de această legătură karmică, pentru a se putea uni cu Brahman⁴.

Se poate observa o mutație fundamentală în concepția de „viață de

3. Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Ed. Universitas, Chișinău, 1994, vol. II, p. 232.

4. Jean Delumeau, *Religiile lumii*, Ed. Humanitas, București, 1996, p. 364.

după“, în comparație cu perspectiva vedică. Abandonând dorința de a intra într-o comuniune cu zeii (Agni, Soma, Indra etc.) obținută ca rezultat al observării cu strictețe a sacrificiilor, Upanișadele vin să considere destinul final al omului ca o fuziune impersonală între *atman* și *Brahman*, obținută exclusiv prin cunoaștere ezoterică. În acest nou context religios, karma și samsara sunt elemente-cheie care vor marca de acum înainte toate dezvoltările ulterioare ale hinduismului.

Conform cu școala filozofico-religioasă Vedanta⁵, entitatea care se reîncarnează este sinele impersonal (*atman*). *Atman* se delimitează însă de orice caracteristică a persoanei umane, de aceea numindu-l *sine* este întrucâtva impropriu. El este definibil numai prin negarea tuturor atributelor personale, substratul existențial al fiecărei persoane umane. El nu poate fi purtătorul progreselor spirituale ale unui individ pentru că, ontologic, nu are nici o legătură cu lumea psihosomatică în care aceste deveniri ale persoanei se pot actualiza. Acest progres spiritual este acumulat de *karma*, renașterea individului fiind reconstruită fizic și mental pornind de la aceste reziduuri karmice, construind o personalitate umană ce aparține lumii iluziilor. În acest punct, persoana nou-construită începe să experimenteze fructele acțiunilor sale produse într-o viață anterioară și trebuie să-și dea toată silința pentru a opri cercul vicios *avidya-karma-samsara*.⁶

Ca un ajutor necesar în explicarea mecanismului reîncarnării, Școala Vedanta a adoptat conceptul unui „corp subtil“ (*sukshma-sharira*), atașat lui *atman* atât timp cât acesta este în trup, acest corp subtil fiind cel care înregistrează datoriile karmice și le transmite vieții ulterioare⁷.

Prin *Bakhti* (curent de devoțiune) se insistă asupra harului divin ca unic mod de salvare. Omul nu este agentul propriei eliberări din ciclul reîncarnărilor. Hinduismul culminează printr-o mistică a eliberării, dar nu și prin explicarea răului și morții prin reîncarnare. Este aici o mare diferență față de ezoterismul occidental care se consideră ca derivând din hinduism.

Pentru Albert Schweitzer, această mistică este legată de o negare a lumii, de o concepție pesimistă a existenței, foarte apropiată de cea greacă privind trupul închisoare; această idee este contemporană cu predominanța

5. Mircea Eliade, *op.cit.*, vol. III, p. 182.

6. Radhakrishnan, Sarvepalli, *Indian Philosophy*, George Allen and Unwin Ltd., London, 1958, vol. II, p. 279-292.

7. Remus Rus, *Concepția despre om în marile religii*, teză de doctorat, în „Glasul Bisericii“, nr.7-8/1978, p. 42.

ideii de reîncarnare, ea este, de asemenea, legată de o viziune pesimistă a materiei și istoriei. Ideea de reîncarnare este centrată total asupra omului și faptelor sale.

Budismul

Budismul neagă realitatea unui sine permanent, împreună cu toate lucrurile ce apar legate de această lume. Aparența existenței umane este generată de o îngemănare a cinci agregate (*skandha*), care sunt într-o perpetuă devenire și schimbare și sunt prinse toate într-o relație cauză-efect⁸:

- corpul (*rupa*) conține formele materiale și simțurile;
- sentimentele (*vedana*), gustul oricărei experiențe;
- percepția-cunoaștere (*sanna*), procesul de clasificare și definire a experiențelor;
- construcțiile mentale (*sankhara*), statusul când se inițiază o acțiune;
- conștiința (*vijnana*) - conștiința/cunoașterea unui obiect senzitiv sau mental.

Budismul, ca și hinduismul, crede în existența unei relații strânse între reîncarnare și legea karmei. Sunt totuși numeroase diferențe față de hinduism: astfel, în privința concepției eliberării, omul se poate elibera singur de lume și de suferință. Terapia se bazează pe critica iluziilor legate de dorință și pe renunțare; ea propune un demers mai puțin mistic, cât psihologic. Accentul nu este pus pe fuziunea cu Brahman, ci pe detașarea care conduce la Nirvana, înțeleasă ca o privațiune de orice dorință, ca un calm desăvârșit. Referitor la nonpermanența sufletului; continuitatea subiectului uman nu este decât iluzie și aparență. Nu se are în vedere nemurirea sufletului. Sufletul este un flux, o curgere, o transformare neîncetată. Doar curgerea vieții pare să asigure continuitatea reîncarnărilor. Apoi, în budismul clasic, Nirvana este definită într-o manieră negativă. El nu este de fapt nimic, nu este un loc, el exprimă starea de eliberare, de nondorință. Dar anumite secte îl văd ca pe locul de beatitudine, de fericire deplină atinsă la sfârșitul procesului de eliberare de către individul care a trecut printr-o serie de reîncarnări⁹.

Un alt element important în teoria budistă a reîncarnării este raritatea extremă a unei reîncarnări într-o persoană umană. Dacă cineva ar încerca

8. Paul Williams, *Mahayana Buddhism*, Paul Keagan ed., London, 1989, p. 92.

9. *Ibidem*, p. 182.

10. Radhakrishnan, Sarvepalli, *op. cit.*, p. 342.

să calculeze probabilitatea obținerii unui status uman într-o reîncarnare ulterioară, șansele ar fi de una la 5.000.000.000.000.000 (15 zerouri)¹⁰.

Gândirea greacă

La baza acesteia se află unele comunități practice ale religiei inspirate de Orfeu (orfismul), apărute în Grecia începând cu secolul VI î.H. Este vorba despre un sistem de credință care asocia nemurirea sufletului cu ciclurile de reîncarnări. După ciclul nașterilor și roata destinului, existența trupească e considerată ca o pedeapsă. Exilat în corp, sufletul trebuie să scape de tristul destin al reîncarnărilor și nu putea să o facă decât prin asceză (adică prin abținerea de la consumul de carne)¹¹.

Numeroși filozofi au fost marcați de aceste credințe, dar indiferent de forma pe care o ia doctrina lor, scopul rămâne acela de eliberare a sufletului. Încarnarea sufletului apare ca o pedeapsă pe care sufletul și-a atras-o prin propriile sale greșeli; prin urmare, reîncarnarea funcționează în același timp ca o fatalitate de care trebuie să te eliberezi și ca o șansă de eliberare. În orice caz, pentru ca această eliberare să intervină, e necesară o inițiere religioasă sau o conștientizare filozofică.

Forma dominantă de reîncarnare cunoscută în filozofia Greciei Antice era cea aparținând platonismului. Diferit de filozofii orientali, Platon învăța că sufletele umane existau din eternitate într-o lume ceaștă perfectă, ca ființe personale și inteligente. Ele nu erau manifestările vreunei esențe primordiale impersonale (ca *Brahman*) sau create de un zeu personal. Deși sufletele trăiau aici într-o stare pură, cumva dragostea divină s-a răcit în interiorul lor și ca rezultat, ele au căzut în corpurile fizice de pe acest terestru, imperfect pământ¹².

În aceeași operă, Platon declară că „zece mii de ani trebuie să se scurgă până ca sufletul fiecăruia să se întoarcă la locul de unde a venit”¹³. Doar sufletul filozofilor și al îndrăgostiților poate reveni la starea originară într-un timp mai scurt (3.000 de ani). Sufletul care, căzut fiind, nu mai aspiră la

11. Adriano Tilgher, *Viața și nemurirea în viziunea greacă*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1995, p. 61.

12. Platon, Phaedrus 24 a, în Platon, *Opere complete*, vol. II, Ed. Humanitas, București, 2002, ed. P. Creția, C. Noica și C. Partenie.

13. *Ibidem*, 25.

14. Rudolf Steiner, *op. cit.*, p. 125.

perfectiune și trăiește în ignoranță este judecat după viața sa pământească și apoi pedepsit în „casa corecțiilor, care se află sub pământ“. O singură viață nu este de ajuns pentru ca un suflet să se întoarcă la starea primară de puritate. Din acest motiv, „sufletul unui om poate trece într-un animal, sau dintr-un animal să se întoarcă în stare umană“.

Aceasta este ideea lui Platon despre reîncarnare. Nu reprezintă o călătorie a unei esențe impersonale spre o îngemănare impersonală cu Absolutul, ci doar o răsplată temporară pe drumul de întoarcere spre starea de puritate perfectă de la început.

Între platonism și religiile estice este o mare diferență în privința identității omului, în general și în privința reîncarnării, în special.

Alte curente de gândire

Fără a intra aici în detalii și în complexitatea tuturor acestor diverse sisteme, s-ar putea menționa doar câteva din aceste curente spirituale.

Gnoza: este o erezie iudeo-creștină alcătuită din mai multe curente creștine apărute în cursul celui de-al doilea secol după Hristos. Printre altele, această erezie atribuie lui Hristos teoria după care Ioan Botezătorul ar fi fost Ilie reîncarnat.

Kabala ebraică: exista din vremea celui de al II-lea secol după Hristos, dar propășirea ei s-a făcut între secolele XIII-XVI. Este un fel de teozofie în formă ebraică. Kabaliștii nu sunt însă toți de acord asupra ideii de reîncarnare. Sunt multe adaptări succesive, care dau impresia de a te găsi în fața unei compilări doctrinare în care reîncarnarea își joacă rolul în funcție de problemele care se ivesc în conștiința populară.

O dată ce conceptul de reîncarnare a ajuns în Europa, sensul lui s-a schimbat. În timpul Evului Mediu era o doctrină rezervată doar inițiaților unor tradiții oculte (hermetism etc.), care au preluat terminologia și definirea ideii de reîncarnare din neoplatonism. O mai largă receptare a primit-o termenul în secolul al XIX-lea, prin eforturile teozofiei sau ale antropozofiei¹⁴.

Totuși, versiunea modernă a conceptului este diferită substanțial de cea a tradițiilor religioase estice. Departate de a fi o povară de care omul trebuie să scape pentru a-și împlini destinul, gânditorii New Age consideră reîncarnarea ca o progresie eternă a sufletului spre alte niveluri de existență spirituală. Influența de contextul cultural creștin, dar în total dezacord cu

15. Jean Delumeau, *Religiile lumii*, Ed. Humanitas, București, 1996, p. 471.

16. Rudolph Steiner, *op.cit.*, p. 39.

ideologia clasică orientală, mulți adepți consideră astăzi că entitatea care se reîncarnează este chiar sufletul personal, care își păstrează atributele de la o viață la alta¹⁵. Acest compromis a luat ființă din dorința de a adopta doctrina reîncarnării în sistemul religios vestic. Conceptul unui impersonal *atman* ce se reîncarnează era mult prea abstract pentru a fi ușor acceptabil, așa că vesticii au avut nevoie de o concepție ceva mai diluată a acestei doctrine fundamentale în spațiul estului îndepărtat.

Filozofii moderni. Ideea de reîncarnare a atras o serie de filozofi moderni. Pentru Lessing (1729-1781), aceasta constituie o ipoteză, pentru Arthur Schopenhauer (1786-1860), ea este un element important al unei filozofii extrem de pesimiste (care ar putea fi prezentată ca o filozofie a plictiselii).

Spiritismul. Reîncarnarea se regăsește în curentul spiritist al lui Allan Kardec (1804-1869). Influența sa a fost foarte mare în secolul al XIX-lea și se mai păstrează încă niște reminiscențe importante în Brazilia și în Filipine¹⁶.

Rozicrucienii. Această sectă afirmă, printre altele, că reîncarnarea nu este un simplu fapt de credință, ci ceva sigur, accesibil capacităților oculte ale inițiatului și că orice ființă este parte integrantă din Dumnezeu (tema care se regăsește azi în curentul New Age). Doctrina despre reîncarnare este o explicație etică mulțumitoare a nedreptăților din această lume, susținând că reîncarnarea și legea de la cauză la efect sunt în perfectă armonie cu astrologia; că Hristos a dat ucenicilor Săi învățături despre reîncarnare, dar că le-a poruncit să nu vorbească nimănui despre aceasta, de unde ar reieși o ocultare, o ascundere a existenței reîncarnării timp de 2.000 de ani.

Antropozofia

Rudolf Steiner (1861-1929), fondatorul antropozofiei, a trecut prin inițierea rozicrucienilor. Se observă la el, ca în toate teoriile moderne ale reîncarnării, o deplasare de accente și chiar o răsturnare completă a sensului reîncarnării.

Pentru hindus, scopul era de a fi eliberat de fatalitatea reîncarnărilor. Pentru Steiner, reîncarnarea nu mai este o lege îngrozitoare a existenței, de care ar trebui să se elibereze, ci devine un instrument pozitiv, indispen-

17. *Ibidem*, p. 116.

18. *Ibidem*, p. 218.

sabil dezvoltării spiritualității și libertății. Nașterea într-un corp este ceva minunat în sensul biblic al creației omului după chipul lui Dumnezeu. Ceea ce alienează omul nu este trupul său, ci atitudinea în fața vieții. Suferința legată de karma destinului provine dintr-o nepotrivire a sufletului față de posibilitățile pe care i le oferă viața actuală. Sufletul trebuie să fie eliberat de această nepotrivire, dar nu de corp. Această concepție este legată de evoluționism și ideea de progres a lui Steiner¹⁷.

Aceasta pune câteva probleme importante:

- Reîncarnarea este privită ca o experiență ce îmbogățește realizarea progresivă a cunoașterii eului. Aceasta înseamnă că experiența umană este nelimitată și completă. De fapt, este un punct de vedere greșit, omițându-se a se lua în considerare limitele umane concrete.

- A afirma necesitatea pentru orice om, de realizare a dorințelor sale, este în fapt a pierde din vedere distanța care există în viață de la dorință și până la satisfacerea ei¹⁸.

Pentru Steiner, Hristos constituie impulsul central și hotărâtor al istoriei mondiale, dar el se angajează în speculații hazardate și ocultiste.

Concluzie

Ideea de reîncarnare nu a fost acceptată niciodată de creștinism, pentru că subminează doctrinele fundamentale ale sale. În primul rând, această idee pune la îndoială suveranitatea lui Dumnezeu asupra creației, transformându-L într-un spectator neajutorat al tragediei umane. Pentru că El este suveran și omnipotent în raport cu creația, Dumnezeu poate pedepsi răul și o va face foarte bine la finalul istoriei (Matei 25,31-46, Apocalipsa 20, 10-15). Nu este nevoie de o karma impersonală sau o reîncarnare pentru a juca acest rol de judecător.

În al doilea rând, a crede în reîncarnare poate afecta credința individului în moralitate și în motivația unei vieți morale. O aplicare extremă a convingerilor reîncarnării poate duce la adoptarea unei morale laxă, fără spectrul unei judecăți. Crimele, furturile etc. nu pot fi considerate decât niște datorii normale, ce trebuie plătite de victima respectivă, originare în viața anterioară. Urmând acest raționament, in justiția socială nu trebuie pedepsită deloc

pentru a nu complica și mai mult datoriile karmei persoanei respective. De aceea este foarte greu de crezut că acceptând reîncarnarea, devenim oameni mai buni și mai drepți, oameni ce observă o anumită lege morală cu mai multă convingere. Amoralitatea propusă de Krisna în Bhagavad-Gita, cererea de a acționa total detașat de rezultatul acțiunii, este cel mai înalt status moral care se poate obține ca rezultat al acceptării karmei și reîncarnării.

În al treilea rând, reîncarnarea reprezintă o amenințare a esenței primare a creștinismului: nevoia sacrificiului expiator al lui Hristos pentru păcatele noastre. Dacă trebuie să plătim noi înșine pentru consecințele păcatelor noastre în viețile ulterioare și obținem salvarea doar prin eforturile proprii, sacrificiul lui Hristos devine fără folos și absurd. Nu este singura modalitate de întoarcere la Dumnezeu, ci doar un accident stupid al istoriei. În acest caz, creștinismul devine o formă vestică a școlii hinduse Bhakti-Yoga.

Tocmai cu această concepție occidentală avem adesea de-a face în jurul nostru. Dacă privim mai îndeaproape, regăsim păcatul strămoșesc al omului începând cu Adam și Eva; a voi să fim ca niște zei, a cunoaște nemurirea este vechea mândrie prin care se crede că mântuirea ar putea fi obținută prin fapte, fie ele oricât de spectaculoase. Se regăsește aici un amestec de credințe care vor să îndreptățească omul și să-l facă să evite recunoașterea a ceea ce este el de fapt și a situației sale în fața lui Dumnezeu.

Ne găsim în situația pe care profetul Isaia a descris-o de mult: „Ei sunt plini de influența Orientului“. Ca răspuns la toate aceste speculații, Apostolul Pavel scria creștinilor din Corint: „*Căci n-am avut de gând să știu între voi altceva decât pe Iisus Hristos și pe El răstignit*“ (I Corinteni 2, 2).

BIBLIOGRAFIE

1. Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase* (vol I-III), Ed. Universitas, Chișinău, 1994.
2. Delumeau, Jean, *Religiile lumii*, Ed. Humanitas, București, 1996.
3. Tilgher, Adriano, *Viața și nemurirea în viziunea greacă*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1995.
4. Steiner, Rudolf, *Creștinismul ca fapt mistic și misteriiile Antichității*, Ed. Humanitas, București, 1993.
5. Carrington, Hereward, *The World of Psychic Research*, A.S Barns & Co., 1973, Inc. New Jersey.
6. Radhakrishnan, Sarvepalli, *Indian Philosophy*, George Allen and Unwin Ltd., London, 1958, vol. I-II.

7. Rus, Remus, *Concepția despre om în marile religii*, teză de doctorat, în „Glasul Bisericii“, nr.7-8/1978.
8. Williams, Paul, *Mahayana Buddhism*, Paul Keagan ed., London, 1989.
9. Platon, *Opere complete*, vol. II, Ed. Humanitas, București, 2002, ed. P. Creția, C. Noica și C. Partenie.